



– Əli müəllim, Siza elə gəlmirmi ki, Heydər Əliyev fenomenindən uzaqlaşdıqca onun daha uca zirvədə qərarlaşdığını dərk etməyə başlayırıq?

– Ulu öndər Heydər Əliyev artıq 20 ildir ki, cisman aramızda yoxdur. Amma bu 20 il biz elə yaşamışıq ki, elə bil hər şey dünənə baş verib. Bu da ondan irəli gəlir ki, Heydər Əliyev bu 20 ildə hər gün, hər yerdə ehtiramla anılıb və demək, həm də bizimlə olub, bizdən uzaqlaşmayıb. Bunu bilavasitə öz təhsilimdə deyirəm. Həyatımda elə bir gün olmayıb ki, onun adını çəkməyim və ruhuna dualar oxumayım. Bunu da bilərəkdən dilə gətirməmişəm, sadəcə hansı məsələ haqqında söhbət olubsa, söz gəlirdi Heydər Əliyev şəxsiyyətinə çıxırdı.

Dünyada tarixi şəxsiyyətlər çox olub, 1000 il, 500 il, 300 il bundan əvvəl də dünyaya dahilər, böyük şəxsiyyətlər gəlib. Onların arasında Heydər Əliyevə bənzər ikinci bir şəxsiyyət yoxdur ki, hər gün onu xatırlasınlar, haqqında xoş fikirlər səsləndirsinlər. Bu da məhz Heydər Əliyev şəxsiyyətinin ucılığından, əzəmətindən, zamanı dəf etməsindən irəli gələn bir məsələdir. Onun həyat və fəaliyyəti o qədər zəngindir ki, 100 il bir epoxa kimi görünür.

Kim təsəvvür edə bilərdi ki, sovet imperiyasında “qırmızı terror”un ziyallarıdır divan tutduğu bir vaxtda 18 yaşlı bir gənc Naxçıvan Muxtar Respublikasının Xalq Komissarlığında şöbə rəisi vəzifəsində çalışacaqdı. Artıq bu yaşda belə bir vəzifədə fəaliyyət göstərməsi Heydər Əliyevin böyük gələcəyindən xəbər verirdi.

1941-ci ildə Heydər Əliyev Bakıya gəlir və 1944-cü ildə Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsində işə qəbul olunur. Yeganə azərbaycanlıdır ki, 25 il Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsində (DTK) işləyib və sırası eməkdaşdan həmin qurumun rəhbərinə qədər yüksəlməyi bacarıb. Yeganə şəxsdir ki, DTK-nin ilk azərbaycanlı rəhbəri olub. Ona qədər Azərbaycanda DTK-nin rəhbərlərini hamısı digər millətin nümayəndələri olublar. Bu da insanın karyerasını izlədikcə görürük ki, Heydər Əliyev hər yerdə birinci olub...

Kremlə keçmiş SSRİ respublikaları arasında iqtisadi inkişafına görə, Azərbaycan son yerlərdən çıxma bilmədiyi üçün bu vəziyyəti dəyişməyə çalışıb. Heydər Əliyev burada da birinci adam idi ki, DTK rəhbərliyindən Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi vəzifəsinə gəndirildi. Sovet ittifaqı dövründə dövlət təhlükəsizlik orqanının respublikaya rəhbər vəzifəyə çox nadir hallarda kənd təyini edilirdi. Heydər Əliyev burada da birinci adam idi ki, DTK rəhbərliyindən Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi vəzifəsinə gəndirildi. Çünki Heydər Əliyev Azərbaycana rəhbər seçilməyə qədər artıq çalışdığı qurumdakı xidmətlərinə görə, Moskva onu yaxşı tanıyırdı. Heydər Əliyevin 25 ildə keçirdiyi yol onu son dərəcə hazırlıqlı bir kadr kimi formalaşdırmışdı.

Respublikada həqiqətən vəziyyət son dərəcə ağır idi. Azərbaycan, sözdün əsl mənasında geridə qalmış aqrar bir ölkə idi. Sənayenin inkişafından isə söhbət belə gedə bilməzdi. Az-çox üz ağardan neft sənayesi idi ki, orada da ciddi geriləmə hökm sürürdü.

Beləliklə, 1969-cu il iyulun 14-də Heydər Əliyev Azərbaycan KP MK-nin birinci katibi seçildi. Bir aydan sonra yeni birinci katib avqust plenumu çağırırdı. Plenumun əsas mövzusu isə korrupsiyaya qarşı mübarizə tədbirləri idi. SSRİ-nin, necə deyirlər, qılincinin arxasının, qabağının kəsən vaxtında, bir ay əvvəl respublikada kommunist partiyasının rəhbəri təyini olunan və bir aydan sonra SSRİ-yə bəyan edəsen ki, ölkədə korrupsiya baş alıb gedir. Bu, təsadüfi bir addım deyildi. Əslində, bu, partiya meydan oxumağı idi...

Digər tərəfdən də, ölkədəki vəziyyət əvvəl çalışdığı qurumdan ona əl çiki kimi bəlli idi. Harada nə baş verir, rəhbər

Heydər Əliyev ömrünün hər ili bir əsrə bərabərdir

“Heydər Əliyev xatirələr işığında” layihəsinin növbəti qonağı ictimai-siyasi xadim, istər sovet, istərsə də müstəqil Azərbaycanda ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında müxtəlif rəhbər vəzifələrdə çalışmış, YAP Veteranlar Şurasının üzvü Əli Həsənovdur.

bər kadrlar nə ilə nəfəs alır, kimlərin əli korrupsiyaya bulaşmış, hansı rayonda idarəçilikdə korrupsiya halları baş alıb gedir və sair, hamısını gözəldir. İndi bu iyrenc halları aradan qaldırmaq və ölkəni bataqlıqdan çəkib çıxartmaqın vaxtı çatmışdır.

Avqust plenumundan sonra Heydər Əliyevin adı nənki SSRİ çevrəsində, Qərbi dünyasında da diqqət mərkəzinə düşdü. Diktaturanın hakim olduğu bir ölkədə kiçik bir müsəlman ölkəsinə rəhbər təyini olunan bir türk sovet sisteminin korrupsiyanın olduğunu və ona qarşı mübarizəyə başladığını bəyan edir. Beləcə, Qərbi ölkələrinin bir çox dairələrində Azərbaycanda 14 illik fəaliyyəti dövründə Heydər Əliyevin fəaliyyəti izlənməyə başlandı və o, populyar bir siyasət adamına çevrildi.

– Sizcə, Heydər Əliyev nədən ölkəyə rəhbərliyə məhz korrupsiya ilə mübarizədən başladı? Axı deyirsiniz ki, ölkədə sosial-iqtisadi vəziyyət çox ağır idi...

– Çünki Heydər Əliyev yaxşı bilirdi ki, iqtisadi tənəzzülün kökündə, ilk növbədə, korrupsiya dayanır. Bu bələyə qarşı mübarizə aparmadan və ona qalib gəlmədən ölkədə islahatların uğur qazanacağına heç bir zəmanət yoxdur. Amma Heydər Əliyev təkcə korrupsiyaya qarşı mübarizə ilə kifayətlənmədi. Daha öndər ölkədə bütün sahələrdə radikal islahatlara başladı və cəmi iki ildən sonra 15 respublika arasında ən yaxşı halda 13-cü yerdən yuxarı qalxa bilməyən Azərbaycan birinci yeri yüksəldi. Artıq 1971-ci ildə yüksək sosial-iqtisadi göstəricilərinə görə, respublika Keçici Qırmızı Bayraq aldı. 14 illik fəaliyyətində isə Azərbaycan başdan-ayağa qabaqcıl sənaye və kənd təsərrüfatı respublikasına çevrildi. 14 əvvəl 330 min ton pambıq verən ölkə bir neçə ilə bu rəqəmi 831 min tona çatdırdı. Üzüm istehsalı 1, 8 milyon tona yüksəldi. O zaman ən çox üzüm Moldovada istehsal edilirdi – 1,3 milyon ton. Ölkənin büdcəsi iki dəfə, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalı 2,7 dəfə, milli gəliri 1,9 dəfə artdı. Azərbaycan 12 il ardicil SSRİ Keçici Qırmızı Bayrağı almağa nail oldu. Respublikada sənaye sahələri sürətlə böyüməyə başladı, son texnologiyaya əsasında 250 yeni fabrik və zavod tikildi və yüksək keyfiyyətli məhsul istehsalına başlandı.

Respublikaya rəhbərlik etdiyi ilk 14 ildə Heydər Əliyev nəhəng neftayırma kompleks sistemlərinin, müasir səviyyəli neft donanmasının yaradılmasına, keçmiş SSRİ-də analoqu olmayan Bakı Dərin Özüllər zavodunun tikilməsinə nail oldu. Bakı Elektrik Maşınqayırma, Maişət Soyuducuları zavodları, Radiozavod, Elektron Hesablama maşınları, Sumqayıt Kompresorlar, Gəncə Büllür, “Azon”, “Alunit” müəssisələri və digər sənaye obyektləri məhz onun şəxsi təşəbbüsü və səyləri ilə ölkəmizdə inşa edildi. Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə təkcə yeni

diametrliyində metal borudan iki xətt çəkilməli idi. Onu bizim trestə həvalə etdilər. İşin icrası da bilavasitə mənə tapşırıldı. Yalan olmasın, kəmərlə tikilən iki ildə Sabirabaddan Xırdalana, bəlkə, min dəfə gedib-gəlməmişəm. 1972-ci ildə kəmərin açılışı olacaqdı. Azərbaycan KP MK-nin katibi Həsən Seyidov bildirdi ki, kəmərin quraşdırılması işi mənim rəhbərliyimlə həyata keçirilib. Sabah açılış olacaq, axşam gəlib açılışın hazırlıq vəziyyətini yoxladılar. Çəndən suyu açdılar, krani açdılar, su gəlir, hər şey normal qaydadadır. Mühafizə idarəsi bütün bunlardan sonra obyektə mənəndən təhvil aldı.

Səhəri gün saat 10-da hamımız toplaşdıq və gözləyirik ki, Heydər Əliyev gəlib kəmərin təntənəli açılışını edəcək. Həsən Seyidov məni yanına çağırıb dedi: “Əli, sən mənə yaxın ol, birdən lazımı olarsan”. Suyun üzərində üzən qurğunu da biz quraşdırmışdıq. Sən demə, mühafizə qrupu səhər gəlib kranlı açır, amma çənin kranını açmaq yaddan çıxır. Heydər Əliyev gəldi və Nazirlər Sovetinin sədri Əli İbrahimov başda olmaqla bütün rəhbər heyət də burada idi. Heydər Əliyev lenti kəsdi, alqışladılar, krani açanda su gəlmədi. Mən də Həsən Seyidovun arxasında dayanmışam, bütün prosesi diqqətlə izləyirəm. Anıdan başa düşdüm ki, çənin kranını açmayıblar. Qaçdım çənə tərəf. Heydər Əliyev və bütün bura toplaşanlar hamı mənə baxır ki, bu, hara qaçır? Çənə qədər olan məsafə də, təxminən, 20-25 metr olardı. İnanın, mənim ora qaçmaq istəmədim, krani açmağım və qayıtmağım, bəlkə, heç 30 saniyə çəkmədi. Artıq krandan su gəlir, mən də tez gəlib öz yerimdə durmuşam. Heydər

Leninqrad Vilayət Partiya Komitəsinin katibi Romanov, Qazaxstanın birinci katibi Kunayev və Azərbaycanın birinci katibi də Heydər Əliyev idi. Romanov da, Kunayev də Sov.İKP MK Siyasi Bürosunun üzvü idilər. Heydər Əliyev isə Siyasi Büroya namizəd idi. Vəzifə və partiya iyerarxiyasına görə onların ikisi də Heydər Əliyevdən yuxarıda idi. Həmin zavodun da bir əsas qurğusu var, bütün proseslər o qurğunun içində gedir. Paslanmayan xüsusi metaldan hazırlanır. Bu qurğu çox böyük əziyyət hesabına başa gəldiyindən həmin vaxta qədər cəmi ikisi hazırlanmışdı.

SSRİ-də belə bir qayda var idi – İttifaq əhəmiyyətli tikintiləri xüsusi nəzarətə götürülürdü. Bu zavodlar da həmin siyahıda idi. Mərkəzi Komitədə sənayeyə baxan qurum tikinti prosesini izləyirdi. Ona görə də hər üç zavodun tikildiyi respublika və vilayət rəhbərliyini Əliyev, Romanov və Kunayevi Moskvağa çağırırlar və onlara bildirilir ki, 3 belə zavod tikilir, amma qurğulardan hələ ki ikisi hazırlanır. Kim zavodun tikintisini birinci başa çatdırırsa, qurğular onlara verəcək. Heydər Əliyev orada söz verir ki, biz zavodun tikintisini vaxtından əvvəl başa çatdıracağıq. Romanov da, Kunayev də eyni sözü deyirlər.

Həmin vaxtlar Kamran Bağırov Sumqayıt Şəhər Partiya Komitəsinin birinci katibi idi. Heydər Əliyev Moskvadan qaçıdan kimi Mərkəzi Komitənin bürosunu çağırır və bizi də dəvət etdi. Tikintiyə Azərbaycan Kommunist Partiyası tərəfindən katib Həsən Seyidov nəzarət edirdi. Heydər Əliyev onu Şmidt adına maşınqayırma zavodunun direktoru vəzifəsindən MK-ya katib gətirmişdi.

Sumqayıtdakı zavodun tikintisi də mənim rəhbərliyim altında gedirdi. Gənc idim, 28 yaşım vardı. Qarşıya qoyulan vəzifəni deyilən vaxtdan da tez yerinə yetirdik və iki qurğudan biri Azərbaycana gətirildi...

1982-ci ildə Heydər Əliyevi Moskvağa apardılar. Sizcə türk-müsəlman övladını nəhəng bir dövlətin rəhbərliyinə gətirmək təsadüfi idi? Əlbəttə, yox.

– Əli müəllim, Heydər Əliyevin fəaliyyəti və irsindən söz düşəndə daha çox onun Azərbaycandakı fəaliyyəti haqqında bəhs edilir. Heydər Əliyevin fəaliyyətinin Moskva dövrü bərədə nə deyə bilərsiniz?

– Sizinlə tam razıyam. Çünki Heydər Əliyevin dünyada daha böyük nüfuz qazanmasında onun Moskva dövrü, Kreml-dəki fəaliyyəti xüsusi rol oynayıb. Onu da deyim ki, Heydər Əliyevin “Moskva dövrü” fəaliyyəti həm də son dərəcə maraqlı olub. Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini təyini edilən gündən az bir müddət sonra SSRİ-nin 12 nazirliyi və 20-ə yaxın komitəsi onun nəzarətinə verilib: maşınqayırma, ticarət, yüngül sənaye, bütün növ neqliyyat, rabitə, həlta mədəni-maarif sahələrinə rəhbərlik ona tapşırılmışdı. Çünki bu sahələrdə çox ciddi problemlər yaşanırdı. Təkcə yüngül sənaye sahəsində 3 milyon qədr insan işləyirdi, 3700-ə yaxın müəssisə var idi. 1984-cü ildən Heydər Əliyev sovet məktəbinin islahatı komissiyasına, 1986-cı ildə SSRİ Nazirlər Sovetinin Sosial İnkişaf üzrə Büronun sədri vəzifəsinə təyini edilmişdi. O, öz sahəsi olmayan müvafiq məsələlər üzrə bir sıra əsas layihələrdə iştirak edirdi.

Moskva dövrü fəaliyyətində SSRİ Nazirlər Sovetinin və Siyasi Bürosunun onlarla ən mühüm qarşılıqlarında Heydər Əliyevin imzasına rast gəlmək olardı. Məsələn, Heydər Əliyev Nazirlər Sovetinin Operativ Məsələləri Komissiyasına rəhbərlik edirdi. Bu komissiyanın tərkibinə Baş nazir müavini və bir sıra nazirlər daxil idi. Heydər Əliyevin Kremlə gəlişi ilə hər bazar ertəsi iclası keçirilən komissiya praktik olaraq Nazirlər Sovetinin rəhbər orqanına çevrilmişdi. Sovet İttifaqının təsərrüfatı idarəçiliyinin bir çox aktual məsələlərini onun rəhbərlik etdiyi bu komissiyaya həll edir, sənaye rəhbərləri bura mürəzəyə dəvət olunur və qarşılıqlarında konkret vəzifə və tapşırıqlar qoyulur. Təsədüfi deyildi ki, Kremlin özündə belə Heydər Əliyevin rəhbəri olduğu bu komissiyanı “ikinci Siyasi Büro” adlandırdılar. Bundan əlavə, Heydər Əliyev xarici iqtisadi əlaqələr sistemində də fəal iştirak edən əsas rəhbərlərdən biri idi, SSRİ-nin Asiya və Yaxın Şərqdə beynəlxalq əlaqələrində mühüm rol oynayırdı.

Onun sosial sahədə və səhiyyədə apardığı islahatlar bir-birindən fərqlənirdi. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə SSRİ-də ilk kompleks diaqnostika mərkəzləri yaradıldı. Onun dəstəyi sayəsində sovet cərrahlarına ilk aqıcı ürək əməliyyatları etməyə icazə verildi. Rusiyada indi də deyirlər ki, Heydər Əliyev Svyatoslav Fyodorov Göz Mikroçərrahiyyə Mərkəzini işə saldı və onun üçün Volqa boyunca gəzən çay gəmisində sayyar laboratoriyasının yaradılmasına himayədarlıq etdi. 1987-ci ilin avqustunda Sov.İKP MK-nin “SSRİ-də 2000-ci ilə qədər olan dövr üçün səhiyyənin inkişafını və yenidən qurulmasını əsas istiqamətləri” layihəsi dərc olunmuşdu. Mütəxəssislərin fikrincə, bu, tibbi vəziyyətinə müsbət təsir göstərən, maddi-texniki bazanın yenilənməsinə imkan verən “erkek” yenidənqurmanın ən diqqətəlayiq sənədlərindən biri idi. Bir çox cəhətdən Rusiyada tibb texnologiyasının son illərə qədərki vəziyyəti və tibb elminin maddi bazası SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini Heydər Əliyevin həmin “ehtiyatından” istifadə edirdi.

(ardı var)

Söhbəti qələmə aldı:
İ.RÜSTƏM, “Xalq qəzeti”